

Дрозд В. Г.,
доктор юридичних наук, професор,
начальник відділу Державного
науково-дослідного інституту
Міністерства внутрішніх справ України,
заслужений юрист України
ORCID ID: 0000-0002-7687-7138

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/19-25>

УДК 343.13

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ ТАКТИКИ ДОПИТУ ОСОБИ, ПОТЕРПІЛОЇ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Анотація. У статті проаналізовано криміналістичні засади тактики допиту особи, потерпілої від домашнього насильства, та наведено пропозиції щодо оптимізації відповідного процесу у формі рекомендацій.

Доводиться важливість проведення якомога більш якісних слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень насильницького змісту загалом, а також домашнього насильства, як одного з найбільш небезпечних видів протиправної поведінки зокрема. Крім цього, звертається увага на те, що допит, серед інших слідчих (розшукових) дій є найбільш функціонально застосовною та універсальною слідчою (розшуковою) дією, що дозволяє встановити та деталізувати широкий спектр інформації про кримінальне правопорушення та відповідного суб'єкта його вчинення.

Метою статті є аналіз існуючих у науці засад криміналістичної тактики допиту особи потерпілої від домашнього насильства. Це в свою чергу зумовлює необхідність розв'язання таких дослідницьких завдань, як: 1. Окреслення термінологічної складової тематики наукової статті; 2. Деталізації існуючих уявлень про тактику допиту осіб потерпілих від домашнього насильства з виокремленням найбільш застарілих із них; 3. Визначення сучасних тенденцій у засадах криміналістичної тактики проведення допиту особи потерпілої від домашнього насильства та винесення на обговорення пропозицій щодо шляхів оптимізації функціонування відповідного інституту.

Перспектива подальшого наукового розвитку відповідної тематики полягає в необхідності дослідження криміналістичної тактики допиту інших осіб-учасників кримінального провадження щодо домашнього насильства.

Ключові слова: криміналістика, кримінальний процес, насильство, досудове розслідування, домашнє насильство, тактика допиту, європейська інтеграція.

Постановка проблеми. Права і свободи людини і громадянина спрямовують зміст і сутність державної політики та вектор діяльності всіх без виключення органів державної влади. Такі засади демократичного устрою наскрізь пронизують

всю правову структуру суспільства, що в свою чергу дозволяє розбудовувати демократичні цінності на території України та надалі інтегрувати їх у функціонування держави загалом.

Водночас, слід звернути увагу, що наразі не всі інститути та органи су-

спільства повною мірою функціонують, на досягнення окреслених цілей, що, на нашу думку, є критичним у контексті протидії російській агресії та становлення й прогресії правової державності в Україні загалом. Так, наприклад, певного доопрацювання потребує інститут досудового розслідування домашнього насильства, оскільки зазначені правовідносини найбільш незахищені, а процеси пов'язані з доказуванням вини кривдника потребують оновлення крізь призму та за допомогою інструментів науки криміналістики.

Серед кола інструментів доказування, на нашу думку, найбільш результативним з точки зору ефективного збору доказової інформації є допит, як форма отримання даних, а також як одна з багатьох (й найбільш розповсюджена) слідча (розшукова) дія.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Допиту як процесуальному порядку певних дій і криміналістичній формі тактики отримання доказової інформації приділено в науці значну частину уваги, що безперечно позитивно впливає на процеси, пов'язані з додатковим опрацюванням даної тематики, проте, враховуючи, що допит як спосіб отримання доказової інформації в досудовому розслідуванні саме домашнього насильства має свої особливості, що в умовах динамічності правової системи потребує своєчасного оновлення основ і поглядів на криміналістичну методику проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Як зазначено попередньо, слушно буде зауважити, що тематиці допиту крізь призму наук криміналістики та кримінального процесу присвятили свої праці такі вітчизняні дослідники як: Ботнаренко І., Гловюк І., Малиновська Т., Погорецький М., Романцова С., Д.Сергєєва, Татаров О., Удалова Л., Устрицька Н., Цуцкїрдзе М. Чернявський С. та інші, проте, як і зазначалось попередньо – активні бойові дії на території

України, що значно підвищують кількість вчинюваних домашніх насильств, загальне збільшення рівня злочинності, а також євроінтеграційні процеси та гармонізація національного законодавства з Європейським потребують нових наукових пошуків у вказаній тематиці.

Метою статті є аналіз існуючих у науці засад криміналістичної тактики допиту особи потерпілої від домашнього насильства. Це в свою чергу зумовлює необхідність розв'язання таких дослідницьких завдань, як: 1. Окреслення термінологічної складової тематики наукової статті; 2. Деталізації існуючих уявлень про тактику допиту осіб потерпілих від домашнього насильства з виокремленням найбільш застарілих із них; 3. Визначення сучасних тенденцій у засадах криміналістичної тактики проведення допиту особи потерпілої від домашнього насильства та винесення на обговорення пропозицій щодо шляхів оптимізації функціонування відповідного інституту.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Кримінальним кодексом України визначається відповідальність за вчинення умисного систематичного фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи¹. Відповідно, виокремлення зазначеного протиправного діяння в окремий склад кримінального правопорушення в структурі кримінального закону, свідчить про надзвичайно високу важливість забезпечення ефективної кримінально-правової охорони правовідносин в указаній сфері.

Серед слідчих дій, які застосовуються при розслідуванні цієї категорії кримінальних проваджень, важливого значен-

¹ Кримінальний кодекс України: закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> дата звернення 14.04.2023.

ня набуває допит¹ потерпілих свідків, підозрюваних. Тому важливість оновлення наукових положень щодо тактики проведення допиту особи потерпілої від домашнього насильства, також обґрунтовується тим, що дедалі поширюється практика визнання доказів недопустимими в процесі судового розгляду зібраних на стадії досудового розслідування матеріалів, що відповідно потребує оптимізації функціонування всіх інститутів кримінального процесу, про що зазначалось авторкою в попередніх дослідженнях², одночасно з обґрунтуванням низки проблемних питань здійснення досудового розслідування в умовах розв'язаної російською стороною війни проти Українського народу та державності³.

Проблемні питання криміналістичної тактики⁴ та початкового етапу розслідування⁵, допиту як одного із основних засобів доказування⁶, були предметом низки вітчизняних авторів, проте власне питання тактики допиту особи потерпілої від домашнього насильства і, зокрема, на початковому етапі розслідування, має свої особливості, які обумовлюються характером відносини між потерпілим від насильства та слідчим.

Дослідники обґрунтовано вказують, що відносини між потерпілим від насильства та слідчим характеризуються тим, що організаційну роль виконує слідчий як особа, відповідальна за роз-

слідування злочину, й котра формує криміналістичну характеристику на різних стадіях розслідування (відкритті кримінального провадження, початковому чи наступному етапах розслідування) в усній або письмовій формі, однак відсутність методологічних основ або окремих науково-практичних рекомендацій з означеної проблематики спричиняє проблеми під час роботи із зазначеною категорією кримінальних проваджень⁷, що підтверджує необхідність оптимізації як усього процесу здійснення досудового розслідування відповідного протиправного діяння, так і відповідно процедури проведення допиту особи потерпілої від домашнього насильства.

Зважаючи на загальні тактичні завдання розслідування будь-якого кримінального правопорушення, авторитетні дослідники наголошують, що саме на початковому етапі розслідування домашнього насильства слідчий: з'ясовує та перевіряє первинну інформацію про факт домашнього насильства; виявляє, закріплює та зберігає сліди злочину; установлює потерпілих і свідків; реєструє заяву та вносить її до ЄРДР; по змозі проводить огляд місця події та висуває первинні слідчі версії; визначає форми і прийоми взаємодії з оперативними службами та відповідними організаціями, а також залучає спеціалістів; складає план розслідування⁸.

¹ М А Погорецький, Слідчі дії: поняття і класифікація (2008) 1 *Наук. вісник Київського нац. ун-ту внутр. справ* 142–148.

² Визнання доказів недопустимими в кримінальному провадженні: аналіз слідчої практики крізь призму судових рішень: монографія / В Г Дрозд, В В Бурлака, Л В Гаврилюк та ін.; Харків. нац. ун-т внутр. справ; Держ. наук.-досл. ін-т. (Київ, 7БЦ, 2021) 420.

³ V Drozd, M Tsutskiridze, V Burlaka, M Romanov, & M Pohoretskyi, Considerations on the reform of Ukraine's wartime criminal justice system: Consideraciones sobre la reforma del sistema de justicia penal de Ucrania en tiempos de Guerra (2022) 40 (74) *Cuestiones Políticas* 779–803 <<https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.43>> accessed 14.04.2023.

⁴ М А Погорецький, Д Б Сергеева, Криміналістична тактика: щодо визначення поняття (2012) 1 (5) *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»* <<http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/p1/12pmsvr.pdf>> дата звернення 14.04.2023.

⁵ М А Погорецький, Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання (2015) 1 *Вісник кримінального судочинства* 93–103.

⁶ М А Погорецький, Нова концепція кримінального процесуального доказування (2015) 3 *Вісник кримінального судочинства України* 63–79.

⁷ Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства: навчальний посібник / С Романцова, Н Устрицька, І Гловюк та ін.; за ред. І Гловюк, Н Лашук, С Романцової (Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022) 404.

⁸ І А Ботнарєнко, Домашнє насильство: початковий етап розслідування (2021) 2 (36) *Криміналістичний вісник* <<http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/20747/1/8.pdf>> дата звернення 14.04.2023.

Із значеного кола процесуальних і слідчих дій котрі має прийняти (провести) слідчий у процесі здійснення досудового розслідування відповідного правопорушення, слід виокремити роль і місце допиту як одного з найбільш важливих етапів, а зокрема, допиту потерпіло особи, оскільки саме така особа, як правило є першоджерелом отримання свідчень про факт протиправного діяння.

Б.Щур вказує, що методичне забезпечення процесу розслідування та запобігання злочинам завжди було і є одним із пріоритетних напрямів розвитку криміналістики, що зумовлюється тим, що саме в криміналістичній методиці як у особливому розділі цієї науки аналізується досвід з виявлення, розслідування та запобігання злочинам, відшукуються найефективніші прийоми, методи ведення слідства в певних категоріях справ. Розроблені наукою криміналістичні рекомендації стають найважливішим інструментарієм слідчого, своєрідним алгоритмом дій у типових слідчих ситуаціях¹, що безперечно підкреслює та актуалізує роль і місце як науки криміналістики в процесах здійснення досудового розслідування загалом так і важливість правильних підходів у формуванні тактики проведення однієї з усього широкого спектру слідчих (розшукових) дій, а саме – допиту.

Тактика допиту являє собою комплекс форм і способів комунікації суб'єкту який проводить допит із особою, з якою (відносно якої) він проводиться таким чином, щоб отримати об'єктивно значущу для досудового розслідування інформацію. Так, слідчий має володіти знаннями в сфері психології, розуміти та усвідомлювати зміст і сутність кри-

міналістично значущої інформації, мати план процедури допиту та комплекс альтернативних дій, якщо психологічний контакт встановити не вдалось².

Т.Матюшкова зауважує, що у кримінальній та післякримінальній (іноді й у передкримінальній) ситуаціях жертва злочину зазвичай перебуває у стані підвищеної емоційної напруги. Це впливає не лише на її поведінку, а й на сприйняття, мислення, пам'ять та інші життєво важливі функції. Зазначені обставини формують у потерпілих особливі психічні стани, які залежить від різних обставин³. Саме особливості діючого та посттравматичного періодів, що обумовлюються підвищеною емоційністю особи, чутливістю до проблемних, пов'язаних із правопорушенням тем й зумовлюють необхідність дотримання певних правил проведення допиту особи потерпілої від домашнього насильства.

Так, наприклад, В.Костюк, Н.Федоровська та М.Пашковська визначають правила спілкування з постраждалою особою, а саме: бесіду (розмову) з постраждалою особою слід проводити наодинці, завіривши про конфіденційність її проведення та отриманої інформації; виявляти повагу та розуміння, не піддаватися так званому першому враженню; переконати постраждалу особу, що поліцейський знаходиться та місці події, щоб допомогти; уважно вислухати розповідь про подію, що сталася; виявляти терпіння: переляк чи наслідки травм можуть відобразитися у поведінці постраждалої особи, вона може погано чути, не відразу розуміти питання; не звинувачувати постраждалу особу в тому, що сталося, запевняти, що насильству немає виправдання, а законодавство на її боці; не по-

¹ Б В Щур, Окремі криміналістичні методики: проблеми визначення та принципи формування. Радник: український юридичний портал <<http://radnuk.info/statti/555-kruminalist/15015-2011-01-21-04-26-09.html>> дата звернення 14.04.2023.

² М А Погорецький, Д Б Сергеева, Співвідношення криміналістичної методики та організації розслідування злочину (2017) 19 *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»* 60–72; М Ю Романов, Методика розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму ситуаційного підходу (2022) 94 *Актуальні проблеми держави і права* <<https://doi.org/10.32782/apdp.v94.2022.13>> дата звернення 14.04.2023.

³ Т Матюшкова, Психічні стани потерпілих-жінок від насильницьких злочинів як основа формування їхніх показань (2007) 37 *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ* 104–109.

кладати на постраждалу особу відповідальність за подальшу долю кривдника; повідомити, що надалі сім'ю може відвідати поліцейський або представник соціальної служби з метою перевірки стану безпеки постраждалої особи; слід мати при собі листівки з кваліфікованим роз'ясненням прав постраждалої особи, інформацією щодо можливості отримання нею допомоги, а також про місцезнаходження осередків організацій, до яких можна звернутися по допомогу та підтримку¹.

Висновки. У статті проаналізовано криміналістичні засади тактики допиту особи потерпілої від домашнього насильства та наведено пропозиції щодо оптимізації відповідного процесу у формі рекомендацій. Доводиться важливість проведення якомога більш

якісних слідчих (розшукових) дій у судовому розслідуванні кримінальних правопорушень насильницького змісту загалом, а також домашнього насильства, як одного з найбільш небезпечних видів протиправної поведінки зокрема. Крім цього, звертається увага на те, що допит, серед інших слідчих (розшукових) дій є найбільш функціонально застосовною та універсальною слідчою (розшуковою) дією, що дозволяє встановити та деталізувати широкий спектр інформації про кримінальне правопорушення та відповідного суб'єкта його вчинення. Перспектива подальшого наукового розвитку відповідної тематики полягає в необхідності дослідження криміналістичної тактики допиту інших осіб-учасників кримінального провадження щодо домашнього насильства.

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] zakon Ukrainy vid 05 kvitnia 2001 roku № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> data zvernennia 14.04.2023 [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

BOOKS

2. *Vyznannia dokaziv nedopustymymy v kryminalnomu provadzhenni: analiz slidchoi praktyky kriz pryizmu sudovyykh rishen* [Recognizing evidence as inadmissible in criminal proceedings: analysis of investigative practice through the lens of court decisions] / V H Drozd, V V Burlaka, L V Havryliuk ta in.; Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav; Derzh. nauk.– dosl. in-t. (Kyiv, 7BTs, 2021) 420 [in Ukrainian].

3. *Zapobihannia ta protydiia domashnomu nasyilstvu pidrozdilamy Natsionalnoi politsii* [Prevention and counteraction of domestic violence by units of the National Police] / V L Kostiuk, N V Fedorovska, M V Pashkovska (Kyiv, Nats. akad. vnutr. sprav, 2021) 12 [in Ukrainian]

4. *Kvalifikatsiia ta osnovy metodyky rozsliduvannia domashnoho nasyilstva* [Qualification and basics of domestic violence investigation methodology] S Romantsova, N Ustrytska, I Hloviuk ta in.; za red. I Hloviuk, N Lashchuk, S Romantsovoi (Lviv, Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2022) 404 [in Ukrainian].

ARTICLES

5. Drozd V, Tsutskiridze M, Burlaka V, Romanov M, & Pohoretskyi M, Considerations on the reform of Ukraine's wartime criminal justice system: Consideraciones sobre la reforma del sistema de justicia penal de Ucrania en tiempos de Guerra (2022) 40 (74) *Cuestiones Políticas* 779–803 <<https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.43>> accessed 14.04.2023 [in French].

6. Botnarenko I A, Domashnie nasyilstvo: pochatkoviy etap rozsliduvannia [Domestic violence: the initial stage of the investigation] (2021) 2 (36) *Kryminalistychnyi visnyk* <<http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/20747/1/8.pdf>> data zvernennia 14.04.2023 [in Ukrainian].

¹ Запобігання та протидія домашньому насильству підрозділами Національної поліції: метод. рек. / В Л Костюк, Н В Федоровська, М В Пашковська (Київ, Нац. акад. внутр. справ, 2021) 12.

7. Matiushkova T, Psykhichni stany poterpilykh-zhinok vid nasylnytskykh zlochyniv yak osnova formuvannya yikhnikh pokazan [Mental states of female victims of violent crimes as a basis for the formation of their testimony] (2007) 37 *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav* 104–109 [in Ukrainian].

8. Pohoretskyi M A, Slidchi dii: poniattia i klasyfikatsiia [Investigative actions: concepts and classification] (2008) 1 *Nauk. visnyk Kyivskoho nats. un-tu vnutr. sprav* 142–148 [in Ukrainian].

9. Pohoretskyi M A, Serhieieva D B, Kryminalistychna taktyka: shchodo vyznachennia poniattia [Forensic tactics: regarding the definition of the concept] (2012) 1 (5) *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Pravo»* <<http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf>> data zvernennia 14.04.2023 [in Ukrainian].

10. Pohoretskyi M A, Pochatok dosudovoho rozsliduvannia: okremi problemni pytannia [The beginning of the pre-trial investigation: certain problematic issues] (2015) 1 *Visnyk kryminalnoho sudochynstva* 93–103 [in Ukrainian].

11. Pohoretskyi M A, Nova kontsepsiia kryminalnoho protsesualnoho dokazuvannia [New Concept of Criminal Procedural Evidence] (2015) 3 *Visnyk kryminalnoho sudochynstva Ukrainy* 63–79 [in Ukrainian].

12. Pohoretskyi M A, Serhieieva D B, Spivvidnoshennia kryminalistychnoi metodyky ta orhanizatsii rozsliduvannia zlochynu [Correlation of forensic methodology and organization of crime investigation] (2017) 19 *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»* 60–72 [in Ukrainian].

13. Romanov M Yu, Metodyka rozsliduvannia nezakonnoho pereshkodzhannia orhanizatsii abo provedenniu zboriv, mitynhiv, pokhodiv i demonstratsii kriz pryzmu sytuatsiinoho pidkhodu [Methods of investigation of illegal obstruction of the organization or holding of meetings, rallies, marches and demonstrations through the prism of the situational approach] (2022) 94 *Aktualni problemy derzhavy i prava* <<https://doi.org/10.32782/apdp.v94.2022.13>> data zvernennia 14.04.2023 [in Ukrainian].

WEBSITES

14. Shchur B V, Okremi kryminalistychni metodyky: problemy vyznachennia ta pryntsyipy formuvannia [Separate forensic methods: problems of definition and principles of formation] *Radnyk: ukraïnskyi yurydychnyi portal* <<http://radnuk.info/statti/555-kruminalist/15015-2011-01-21-04-26-09.html>> data zvernennia 14.04.2023 [in Ukrainian].

Drozd V. G.,

Doctor of Law, Professor,

Head of the State Department

scientific research institute

Ministry of Internal Affairs of Ukraine,

honored lawyer of Ukraine

ORCID ID: 0000-0002-7687-7138

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/19-25>

FORENSIC PRINCIPLES OF INTERROGATION TACTICS OF A VICTIM OF DOMESTIC VIOLENCE

Abstract. *The article analyzes the forensic principles of interrogation tactics for a victim of domestic violence and provides suggestions for optimizing the relevant process in the form of recommendations.*

The importance of carrying out the highest quality investigative (inquiry) actions in the pre-trial investigation of criminal offenses of violent content in general, as well as domestic violence, as one of the most dangerous types of illegal behavior in particular, is proved. In addition, attention is drawn to the fact that interrogation, among other investigative (inquiry) actions, is the most functionally applicable and universal investigative (inquiry) action, which allows to establish and detail a wide range of information about the criminal offense and the relevant subject of its commission.

The purpose of the article is to analyze the principles of forensic tactics existing in science for interrogating a victim of domestic violence. This, in turn, necessitates the solution of such research problems as: 1. Delineation of the terminological component of the subject of a scientific article; 2. Detailing existing ideas about the tactics of interrogation of victims of domestic violence with the identification of the most outdated of them; 3. Identification of current trends in the principles of forensic tactics of interrogation of a victim of domestic violence and making proposals for discussion on ways to optimize the functioning of the relevant institution.

The prospect of further scientific development of the relevant topics lies in the need to study the forensic tactics of interrogation of other persons participating in criminal proceedings for domestic violence.

Key words: *forensics, criminal procedure, violence, pre-trial investigation, domestic violence, interrogation tactics, European integration.*